

Sanna Tirkkonen

Yhdessä yksin – yksinäisyyden tunteet Tove Janssonin teoksessa *Muumipappa ja meri*

Artikkeli käsittelee koettua yksinäisyyttä ja sen eri muotoja Tove Janssonin *Muumipappa ja meri* -romaanin sekä eräiden tunteiden filosofian nykysuuntausten avulla. Yksinäisyyden filosofista tutkimusta on tehty varsin vähän, ja olemassa olevassa tutkimuskirjallisuudessa on usein kognitiivinen painotus. Yksinäisyys määritellään tällöin tietoisuutena merkityksellisten suhteiden puuttumisesta, jolloin myös yksinäisyyden hoitaminen nähdään yksilölähtöisesti ajattelumallien ja asenteiden muokkaamisena. Yksilökeskeisten ja kognitiivisten painotusten sijaan artikkeli käsittelee yksinäisyyden tunteita vuorovaikutuksellisin prosesseina sekä tunneilmapiiriä, jossa yksinäisyyden eri muodot tulevat esille Janssonin teoksessa. Analyysi pohjautuu erityisesti Martin Heideggerin sekä psykiatrian filosofeina tunnettujen Matthew Ratcliffen ja Thomas Fuchsin tunteiden filosofioihin. Artikkeli tuo esille myös terapeutisia keinoja, joiden avulla Janssonin henkilöahmot yrittävät helpottaa sekä itsensä että toistensa yksinäisyyttä – yhteiskunnallisia ja sosioekonomisia tekijöitä unohtamatta.

Tove Janssonin *Muumipappa ja meri* on monisyinen kaunokirjallinen kuvaus koetusta yksinäisyydestä. Jansson kertoo ystävälleen Vivica Bandlerille 2.6.1964 kirjoittamassaan kirjeessä, että hänen uusi kirjansa käsittelee erityisesti yksinäisyyttä perheessä. Myöhäistä muumikirjaa ei olekaan suunnattu ensi sijassa lapsille, vaan sen tunneilmapiiri on jännitteinen. Henkilöhahmoja yhdistää sama tilanne, yhtäkkinen elämänmuutos ja yritys sopeutua uuteen ympäristöön, mutta heidän yhteytensä toisiinsa on tavalla tai toisella katki. Perheenjäsenet ovat eri tavoin yksinäisiä, ja heidän keinonsa etsiä ulospäystä yksinäisyydenkokemuksesta vaihtelevat.

Vaikka kirja on tunnelmaltaan synkkä, siinä voi tunnistaa myös terapeutin otteen. Jansson kuvaa Bandlerille, kuinka tummista

sävyistä huolimatta teoksen viimeisissä kohdauksissa henkilöt löytävät tapoja selviytyä hankalassa tunneilmapiirissä – ja lopulta myös toisensa:

”Tietenkin kirjasta on tullut surumielinen kaikista ponnisteluistani ja positiivisesta lopusta huolimatta; pappa, mamma ja peikko löytävät viimein tien pois yksinäisyydestä ja muodostavat jälleen perheen ja majakka syttyy lopulta kauniilla mutta vihamielisellä saarella.” (Jansson 2014, 318.)

Artikkelissani käsittelem yksinäisyyden eri muotoja Janssonin tekstissä tunteiden filosofian nykysuuntausten avulla. Yksinäisyyden eri muotojen filosofista, käsitteellisiin erotteluihin keskittyvää tutkimusta on tehty suhteellisen vähän. Filosofisen tutkimuksen piirissä yksinäisyys mainitaan useimmiten osana muuta teo-

reettista pohdintaa, mutta vain harvoin ilmiö on tematisoitu omaksi tutkimuskohteekseen.¹ Vaikka fenomenologisella filosofialla on pitkät perinteet kokemuksen teoreettisessa analysoimisessa ja käsitteellistämässä, koettua yksinäisyyttä on käsitteellistetty enemmän empiirisillä tutkimusaloilla.

Kokoelmateoksessa *Yksinäisten Suomi* Juho Saari esittää läpileikkauksen kotimaisesta yksinäisyystutkimuksesta sekä sen eri suuntauksista. Hän huomauttaa, että 1900-luvulla yksinäisyyttä tutkittiin erityisesti kristillisten järjestöjen sielunhoitotyön, psykologian, psykiatrian ja terveystieteiden näkökulmista, jolloin yksinäisyys hahmottui ensisijaisesti yksilön ongelmana (Saari 2016, 21). 2000-luvulla yhteiskuntatieteellinen yksinäisyystutkimus on sen sijaan painottanut ilmiön sosioekonomisia ja sosioemotionaalisia tekijöitä. Sosioekonomisiin näkökulmiin keskittynyt tutkimus kiinnittää huomiota niihin rakenteellisiin, objektiivisiin seikkoihin, jotka vaikuttavat ihmissuhteiden määrään, kun taas sosioemotionaalista lähestymistapaa painottavat kysymyksenasettelut pyrkivät tavoittamaan sitä, minkälaiset tunteet mahdollistuvat erilaisissa yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa konteksteissa (Saari 2016, 33).

Niissä muutamissa filosofisissa teoksissa ja artikkeleissa, jotka omistautuvat yksinäisyyden tutkimiselle, näkökulma on usein huomattavan kognitiivinen. Tällöin ilmiö määritellään *tietoisuutena* toisten ihmisten poissaolosta ja merkityksellisten suhteiden puuttumisesta (Jaspers 1983; Mijuskovic 2012) tai jopa tapana asennoitua itseä ja toisia kohtaan (Svendsen 2015, 130). Kognitiivisten yksinäisyyskäsitteiden sijaan käsittelen Janssonin klassikkoteoksen avulla yksinäisyyden affektiivisuutta sekä tunneilmapiiriä, jossa yksinäisyyden eri muodot tulevat kirjassa esille. Analyysini taustalla on erityisesti Martin Heideggerin ajattelusta vaikutteita saanut filosofinen tutkimus ja psykiatrian filosofeina tunnettujen Matthew Ratcliffen ja Thomas Fuchsin tunteiden filosofiat. Tunteita ei tässä teoreettisessa kehityksessä ymmärretä yksilökeskeisesti vaan vuorovaikutteisina prosesseina. Tutkimuksen voi siis sijoittaa yhteiskunnallisen, sosioemotionaalista näkökulmaa

painottavan yksinäisyystutkimuksen piiriin, vaikka käsittelen myös terapeuttisia keinoja, joiden avulla henkilöhahmot yrittävät helpottaa sekä itsensä että toistensa yksinäisyyttä.

Eksistentiaalinen yksinäisyys

Muumipappa ja meri on omistettu ”eräälle isälle”. Tove Janssonin elämäkerrassa todetaan kirjan olevan surutyötä isän poismenosta, mikä tulee esille myös Janssonin kirjeistä Tuulikki Pietilälle (Karjalainen 2013, 237; Jansson 2014, 358–360). Tarina saa alkunsa, kun muumiperheen jäsenet puuhailevat omiaan Muumilaaksossa ja tuntevat askareensa mielekkäiksi, mutta isä kokee itsensä turhaksi:

”Muutamana iltapäivänä elokuun lopulla kulki eräs isä puutarhassaan ja tunsu olevansa tarpeeton. Hän ei tiennyt mihin ryhtyisi, sillä kaikki mitä oli tehtävä oli jo tehty, tai sitten joku muu oli juuri siinä puuhassa.” (Jansson 1987, 9.)

Elämäntilanteessa, jossa arkiset puuhastellut näyttävät tyhjänpäiväisiltä, isä tuntee käsittelemättömäksi jäävää vihaisuutta. Jansson kuvaa hänen hengittävän kaiken sisään, eivätkä tunteet tule täysin ilmaistuksi. Tästä huolimatta muut perheenjäsenet todistavat suuttumuksen leimauksia, jotka heidän näkökulmastaan johtuvat mitättömistä asioista. Arkipäiväisyyden mitättömyys on kuitenkin juuri se seikka, josta isä on turhautunut: hänen tunteensa ei tarvitse mitään varsinaista kohdetta tai erityistä syytä. Tunne ei myöskään mene ohi purkausten jälkeen. Ennemmin se muodostaa taustan, jota vasten kaikki muut asiat näyttävät.

Martin Heidegger (1889–1976) kuvaa tätä kokemuksellista taustaa tai ”mielialaa” maailmaan virittymisenä (Stimmung), joka määrittää sen, kuinka asioiden mielekkyys meille ilmenee (Heidegger 1978, §29).² Janssonille meri toimii läpi teoksen vihan metaforana: isän vihaisuus vertautuu äärettömältä vaikuttavan meren liikkeisiin, josta ärähdykset erottuvat yksittäisinä vaahtopäinä. Heidegger erottaa pysyvemmän perusvireen ”virittymisen moodeista”, joilla puolestaan on selkeä kohde (Heidegger 1978, §30). Ihmiset voivat esimerkiksi pelätä

koiria, rakastaa lapsia tai vihata ihmisjoukkoja, mutta tällaiset perusemootiot voi erottaa kaiken kokemisen taustalla olevasta kohteetomasta yleisvireestä.

Heidegger käsittelee erityisesti ahdistusta virittymisenä, jolla ei ole tarkkaa kohdetta – itsetietoisuuden hetkenä, joka saa maailman näyttämään hetkellisesti täysin vieraalta (*Unheimlich*) (Heidegger 1978, §40). Myös Tove Jansson sijoittaa useissa kirjoissaan henkilöahmionsa tilanteisiin, joissa tuttu laakso on hetkellisesti aivan outo: lumi, tuhotulva tai totunnainen turvallisuus ovat peittäneet alleen kaiken. Ahdistuksessa totunnainen maailma lipuu pois eikä näytä enää kotoisalta. Heideggerin ahdistuksen kuvauksesta voi tunnistaa myös Muumipapan, jonka oma elämä turvallisessa ja arkisessa ilmapiirissä näyttäytyy yhtäkkiä täysin merkityksettömältä, ja hän muuttuu rakentamansa elämän tarkkailijaksi. Simon Critchley selittää Heideggerin ahdistuksen käsitettä merellisten vertauskuvien avulla:

”Jokapäiväinen elämä on kuin sulautunut mereen ja hukunut maailman tukehduttavaan banaaliuteen. Ahdistus on kokemus vuoroveden laskeutumisesta, merivesi vetäytyy pois ja paljastaa *itsen* kuin autoituneena rannalla.” (Critchley 2009, suom. oma.)

Arkipäiväisessä tavallisuudessa, jossa asiat ovat kohdillaan ja rullaavat totutusti, emme pysähdy reflektoidaan sitä, kuinka perustavalla tavalla olemme aina virittäytyneitä toisiin ihmisiin ja ympäristöömme, mutta ahdistuksen tuomat itseyden, erillisyyden ja outouden kokemukset paljastavat, miten perustavasti oletamme toiset ja suhteisuuden.

Ahdistus on Heideggerin tunnetuin esimerkki virittymisestä, mutta Matthew Ratcliffe soveltaa virittymisen käsitettä omassa työssään ja määrittelee *eksistentiaalisen tunteen* (*existential feeling*) hyvin monenlaisina tuntemuksina siitä, millä tavoin kuulumme maailmaan (Ratcliffe 2008; 2012). Myös kokemus yhteenkuuluisen ja toisiin kytkeytymisen poissaolosta voi ottaa erilaisia muotoja, esimerkiksi tunteita eriytyneisyydestä, eristyneisyydestä, etäisyydestä, hylätyksi tulemisesta, sijoiltaan olemisesta ja outoudesta. Kuten Heideggerilla, eksistentiaalinen tunne kaiken kokemuksen

taustahorisonttina edeltää aina intentioita, eli mitä tahansa tapaa, jolla suuntaamme kohti toisia ja maailmaa. Tiivistäen voi todeta, että Muumipapan vihaisuuden ja merkityksettömyyden tunteet ovat eksistentiaalisia: ne taustoittavat kaikkea maailmaansuuntautumista.

Ratcliffe ei mainitse kytkeytymättömyyden eri muotojen yhteydessä yksinäisyyttä, mutta jotkin yksinäisyyden muodot voi hyvin ymmärtää eksistentiaalisina tunteina. Yksinäisyys ei välttämättä edellytä toisten ihmisten konkreettista poissaoloa, vaikkakin yksinäisyys on olennaisella tavalla poissaolon ilmiö, joka taustoittaa suhdettamme maailmaan. Yksinäisyyden kokemukseen voi liittyä jonkin asian tai jonkun tietyn henkilön kaipaamista, mutta on aivan mahdollista, ettei tällaista kaipauksen kohdetta ensinkään ole – on vain merkittävän suhteen poissaoloa.

Yksinäisyys voidaankin määritellä *kokemuksena merkityksellisen suhteen puuttumisesta* tavalla, johon liittyy kärsimystä (Dahlberg 2007; Svendsen 2015; Costache 2013; Saari 2016). Määritelmän etuna on sen kattavuus ja avoimuus hyvin erilaisille yksinäisyyden muodoille, sillä se ei oleta sosiaalista eristyneisyyttä. Yksinäisyystutkimuksessa on tyypillistä erottaa koettu yksinäisyys (*loneliness*), sosiaalisesta eristäytyneisyydestä (*social isolation*) ja mieluisasta yksinolosta (*solitude*) (Saari 2016, 14).³ Toisten ympäröimänä voi kokea olevansa täysin yksin, ja yksinäisyyttä koetaan niin parisuhteissa kuin perheissäkin sekä erilaisissa instituutioissa, kuten sairaaloissa, hoivakohteissa ja kouluissa.

Muumipappa ja meri -kirjassa Mörön hahmon voi tulkita olevan yksinäisyyden personifikaatio, ilmiön abstraktio tai käsite, joka kuvaa yksinäisyyden tunteen läsnäoloa.⁴ Mörön raskas hahmo kulkee tapahtumien taustalla ja aiheuttaa jatkuvaa pelkoa. Hän ”levittää ympärilleen sumua”, vaeltaa mätänevien lehtien seassa, ja hänen kosketuksensa sammuttaa tai jäädyttää kaiken (Jansson 1987, 16, 20). Vaikkei yksinäisyyden tunteella siis välttämättä ole varsinaista kohdetta, yksinäisyys itse on henkilöahmoille todellinen pelon kohde. Kun Mörkö on jo saapunut paikalle ja säikäyttänyt perheen, isä ratkaisee oman kokemuksensa

arjen tyhjänpäiväisyydestä pakkaamalla perheenjäsenensä veneeseen ja viemällä heidät karulle majakkasaarelle.⁵ Veneessä, joka lipuu yössä meren yli Mörkö kannoillaan, mamma pohtii, miten kummallista on, että asiat voivat joskus olla liian hyvin.

Yksinäisyys ja tunneilmapiiri

Ajatus yksinäisyydestä olettaa lähtökohtaisesti suhteen toisiin, jotka ovat joko poissa tai joihin ei löydy koettua yhteyttä. Kun yksinäisyyden kokemus määritellään merkityksellisen suhteen tai yhteyden puuttumisena, ilmiötä on mielekästä tutkia sekä ensimmäisen persoonan perspektiivistä että henkilöiden välisten suhteiden ja niiden poissaolon näkökulmasta.

Sekä suomeksi että englanniksi on luontevaa sanoa *tuntevansa* itsensä yksinäiseksi. On eri asia pyrkiä selittämään, mitä yksinäisyys ontologisesti on, kuin esittää tuntemisen ja olemassaolon tavan kuvaamiseen tähtäävä kysymys: ”Minkälaista on tuntee itsensä yksinäiseksi?” Yksinäisyyteen voi liittyä monenlaisia tunteita ja emootioita – kuten pettymystä, surua, häpeää, ahdistusta, tyhjyyttä, toivottomuutta ja vihaa (Dahlberg 2007; Lagus & Honkela 2016; Tiilikainen 2019). Artikkelissaan ”Yksinäisyys mielen rakenteissa” Krista Lagus ja Timo Honkela erottavat sellaiset yksinäisyyteen liittyvät tunteet 1) joihin ei liity kohdetta, 2) jotka ovat suhteessa toisiin (kuten ulkopuolisuuden ja näkymättömyyden tunteet), 3) jotka ovat suhteessa omiin tavoitteisiin (epäonnistuminen ja huonommuus) sekä 4) keholliset tunteet (kipu, painontunne rinnassa). Tässä yhteydessä he eivät kuitenkaan tarkemmin selitä, minkälaiset tunneteoriat jaottelun taustalla ovat. Näkökulma on tiukan yksilöpsykologinen, jolloin myös keinot yksinäisyyden selättämiseen esitetään yksilölähtöisesti. Lagus ja Honkela kirjoittavat, että yksinäisyydestä ”eroon pääseminen on yksilön vastuulla ja yksilön valintojen varassa” (Lagus & Honkela 2016, 273).

Tunteet hahmotetaan usein yksilön sisäpuolisiksi prosesseiksi, mutta erilaiset tunteiden filosofian nykysuuntaukset Heideggerin fenomenologiasta enaktivistisiin teorioihin ovat kyseenalaistaneet tämänkaltaisen yksilökes-

keisyyden ja korostaneet tunteiden vuorovaikutuksellista muodostumista eli *interaffektii-visuutta*. Filosofiset lähestymistavat voivatkin tarjota työkaluja sen selventämiseen, mitä tunteilla ylipäätään tarkoitetaan. Sekä psykiatrian filosofina että kliinikkona tunnettu Thomas Fuchs painottaa erityisesti tunteiden vuorovaikutuksellisuuden kehollisuutta (*embodied interaffectivity*). Kehollisuus ei tällöin ole vain tunteen sivutuote, kuten tuntemus vatsassa tai sydämensykkeen tihentyminen, vaan tunteet määritellään lähtökohtaisesti kehon resonoinniksi tai kehollisiksi vastauksiksi (*responses*) merkityksellisiin tilanteisiin (Fuchs 2017, 195–196). Merkitykselliset tilanteet eivät välttämättä tarkoita kokijalleen eriskummallisia tai poikkeuksellisia tapahtumia, vaan sitä, että suhteudumme maailmaan ja sen ilmiöihin ja asioihin aina tietyin tavoin. Väite ei siis ole, että tunteet olisivat yhteisiä tai samoja kaikille.

Heideggerin virittymisen käsite käännetään toisinaan myös atmosfääriksi tai tunneilmapiiriksi. Tove Jansson rakentaa *Muumipappa ja meri* -kirjaansa jännitteisen tunneilmapiirin, jonka muodostamisessa jokaisella hahmolla, esineellä, tapahtumalla, luontokappaleella, valitulla sanalla ja sanomalla jättämisellä on osansa. Tunteiden vuorovaikutuksellista muodostumista painottavan teorian vahvuutena onkin, ettei se joudu erikseen selittämään, miksi tunteet tai tunnelmat tarttuvat. Hahmot ovat yksinäisiä omilla tavoillaan, puuhailevat omiaan toisistaan riippumatta, katsovat toistensa ohi, eivätkä vaihdetuista sanoista huolimatta täysin ymmärrä toisiaan. Kirjan alusta lähtien perheen vuorovaikutusta kuvaa tunteiden ilmaisemisen vaikeus sekä puhumattomuus. Pikku Myy seuraa herkeämättä Muumipapan vihaisuutta ja tekee sen tukahduttamisyrityksistä teräviä kommentteja. Kun Muumipeikko yrittää matkalla saareen kertoa äidilleen Möröstä ja yksinäisyydenpelostaan, Mamma vastaa hänelle, ettei asiasta kannata puhua, koska silloin Mörkö vain kasvaa (Jansson 1987, 27). Peikko miettii keskustelun jälkeen, onko tosiaan niin, että se mistä ei puhuta ja jolle ei koskaan puhuta häviää hiljalleen olemattomiin.

Muumipeikko, perheen lapsi, on kertomuksessa se, joka kantaa vastuuta tunneilmapii-

ristä, josta muut eivät puhu. Hän yrittää vaikuttaa toisten tunteisiin omilla pienillä teoillaan. Leikkiessään ruohikossa hän välittelee varjoja ja astuu vain niihin kohtiin, jotka ovat auringon valaisemia (Jansson 1987, 20), ja huomatesaan kuinka huonosti äiti voi saarella, hän yrittää ilahduttaa tätä levittelemällä rannalle simpukankuoria salaa myöhään yöllä, jotta äiti löytäisi ne ja voisi huomata pettymysten jälkeen, että edes jostakin asiasta saareissa voi pitää. Muumipeikko on lopulta myös ainoa, joka kommunikoi Mörön kanssa ja pyrkii siten luomaan uudenlaisen suhteen yksinäisyytensä kanssa.

Kaikkeä oloa saarella määrittää kaksi perusemootiota, pelko ja viha, joita Jansson käsittelee kuvailemalla luontoa: merta ja saarta. Meri ja saari eivät ole ainoastaan tapahtumapaikkoja tai kuvitettuja maisemia vaan henkilöhahmojen kaltaisia aktiivisia subjekteja. Jansson kuvaa merta vihamieliseksi ja oikukkaaksi, voimakkaaksi ja täysin ennakoimattomaksi. Saari taas on peloissaan jokaista kasvia ja eläintä myöten, ja sillä on oma sydämensykkeensä ja rytminsä. Perheenjäsenet yrittävät elää näiden elementtien armoilla, usein kirjaimellisesti kahlaten niiden välimaastossa. Kun Muumimamman vointi on huonoimmillaan, meri pauhaa aggressiivisena ja maaperä jalkojen alla vaikuttaa jatkuvasti muuttuvan, Muumipappa pohtii, onko mahdollista, että se, mitä tunne muuttaa ympäristöä olennaisella tavalla. Kokemuksen näkökulmasta huomio on olenainen. Lars Svendsen viittaa teoksessaan *Yksinäisyyden filosofia* krooniseen yksinäisyyteen linssinä, jonka läpi maailma näyttäytyy, ja jonka värittämänä yksinäinen näkee itsensä, ympäristönsä, toiset ihmiset ja suhteensa heihin (Svendsen 2015).

Vaikka perhe yrittää rakentaa uuden elämän saarella, he kuitenkin kuljettavat mukanaan henkilöhistoriansa sekä totutun, vuosien saatossa muotoutuneen perhedynamiikan, jota uudet olosuhteet muuttavat vain näennäisesti. Fuchs käyttää *kehojen välisen muistin* (*intercorporeal memory*) käsitettä kuvaamaan lapsuudesta asti kehittynyttä esireflektiivistä tietoa siitä, miten suhteissa toimitaan ja toisiin virittäydystään (Fuchs 2017, 201). Kehomuis-

tin (*body memory*) käsite puolestaan tarkoittaa kaikkea sisäistettyä, ajan kanssa muodostunutta kapasiteettia, tapoja ja eleitä, jotka aktualisoituvat jokapäiväisessä toiminnassamme vaatimatta erityistä intentiota tai ponnisteluja (Fuchs 2011, 91; 2017, 201). Fuchs myös pitää sosiologi Pierre Bourdieun *habituksen* käsitettä edelleen käyttökelpoisena terminä tavoittamaan sosiokulttuuristen, luokkasidonnaisten eleiden kehollistamista omaan ruumiinkieleen.

Kerronnallisesti saari rajaa kontekstin, jossa perhe on ja konkretisoi heidän tilanteensa. Se luo myös ehdot heidän mahdollisuuksilleen toimia, aiheuttaa juuri tietynlaisia ongelmia ja tarjoaa vain rajallisesti välineitä niiden ratkaisemiseksi. Perheen ongelmien ymmärtämisessä ei siis ole riittävää kiinnittää huomiota vain kunkin yksittäisen jäsenen mieleen. Karulla saarella on vähän sellaisia resursseja, joita he ovat tottuneet käyttämään, ja olosuhteet ovat ankarat. Heillä on käytettävissään ainoastaan ne asiat, jotka ovat tuoneet mukanaan Muumilaaksosta sekä satunnaisia esineitä, joita entinen majakanvartija on sattunut jättämään ränsistyneeseen majakkaan. Portaiden askelmat, joita pitkin heidän täytyy liikkua majakassa, ovat jo valmiiksi rikki ja vaaralliset. Kun Muumipeikko ja pappa yrittävät vaikuttaa Muumimamman tunteisiin, eli reguloida niitä kauliiden lahjojen avulla, heidän käytössään on vain simpukankuorilla päällystetty pieni rasia, rikkoutunut lasi-ikkuna ja vanhoja riisinyiviä.

Vaikka kertomuksen perhe on muuttanut kauas saaristoon muun yhteiskunnan ulkopuolelle, heitä ei voi erottaa sosioekonomisesta taustastaan ja sen mukana sisäistetyistä keskustelemisen tavoista, mielenkiinnon kohteista ja kehoihin omaksutuista eleistä. Perheenjäsenien yksinäisyys tarinassa ei johdu esimerkiksi köyhyydestä, työpaikan menettämisestä, laitoshoidosta tai fyysisistä rajoitteista. Muumipapan yritys ymmärtää merta mittamalla ja havainnoimalla jäljittelee akateemisia käytäntöjä, ja Muumimamman kuvataiteilijan työllä on korkeakulttuuriset kriteerit. Ylipäänsä se seikka, että perhe voi hankkia saaren ja muuttaa sinne isän hetkellisestä mielijohdteesta, olettaa varsin etuoikeutetun sosioekonomisen aseman. Erityisesti 1970-luvun po-

liittisessä ilmapiirissä Tove Janssonin teoksia kritisoitiinkin ”porvarillisesta eskapismista” (Karjalainen 2013, 237), mikä tosin sivuuttaa Janssonin myöhäisteosten tarkkanäköisyyden perheidyllin ongelmista. Kriitikoilleen Jansson vastaa, että perheen taustasta huolimatta, tai kenties juuri siitä johtuen, Muumipappa ja meri käsittelee ydinperheen kriisiä, jota varjostaa ”salainen ja julma viileys” (Karjalainen 2013, 238). Hän kuvailee tässä yhteydessä hahmojaan sietämättömän itsekeskeisiksi mutta toteaa myös, ettei koe haluavansa muuttaa heitä, koska tarina kertoo hänelle itselleen tutuista möröistä ja kaipauksista.

Yksinäisyyden eri muodot Janssonin romaanissa

Elämän mielekkyyttä koskevan kriisin lisäksi *Muumipappa ja meri* käsittelee myös muita tapoja kokea itsensä yksinäiseksi. Mahdolliset yksinäisyyden muodot eivät tietenkään rajoitu niihin, joita Tove Jansson teoksessaan käsittelee, ja sama ihminen voi kokea yksinäisyyttä monilla eri tavoilla. Esimerkiksi Janssonin pienessä, aikuisille suunnatussa ”Saari”-esseessä on useita samoja tapahtumia ja yksityiskohtia kuin *Muumipappa ja meri* -kirjassa, mutta esseessä yksi ihminen käy läpi kaiken sen, mikä Muumi-kirjassa tapahtuu eri henkilöille. Eksistentiaalisen yksinäisyyden lisäksi Janssonin hahmot kokevat sosiaalista eristyneisyyttä, hylätyksi tulemiseen ja läheisten menettämiseen yhdistettyä yksinäisyyttä sekä parisuhteen muodostamiseen liittyviä pelkoja ja vaikeuksia.

Koettua yksinäisyyttä laadullisin menetelmin tutkinut Karin Dahlberg (2007) jaottelee yksinäisyyden kahteen pääkategoriaan, joista kumpaankin sisältyy erilaisia yksinäisyyden muotoja: ”yksinäisyyden ilman toisia” ja ”yksinäisyyden toisten kanssa” (Dahlberg 2007, 197). Näiden lisäksi yksinäisyyden voi erottaa sellaisesta yksinolosta, joka koetaan rauhallisena ja luovana tilana. Dahlbergin tutkimuksessa pyydettiin informanteja kertomaan yksinäisyyden kokemuksesta sekä yksinäisyyteen liittyvistä tunteista. Hän kutsuu kehittämäänsä menetelmää reflektiiviseksi elämismaailman

tutkimukseksi (*reflective lifeworld research*), jonka kysymyksenasettelut ja sanasto ovat peräisin filosofisesta fenomenologiasta, vaikkakin tutkimus perustuu yksinäisyyttä kokevien haastatteluihin eikä filosofiseen käsitteanalyysiin.

Dahlbergin tutkimuksessa jäsenetään ”yksinäisyyttä ilman toisia” kontekstin puutteena: omat arkiset tekemiset eivät liity varsinaisesti mihinkään laajempaan kokonaisuuteen tai tule merkityksellisiksi keillekään toisille. Tutkimuksessa tulee myös esille, että tahattomaan yksinäisyyteen (*involuntary loneliness*) liittyy kokemuksia hylätyksi, torjutuksi, unohtetuksi, ei-toivotuksi ja tarpeettomaksi tulemisesta (Dahlberg 2007, 198). Vastauksista voi huomata häpeän ja surun tunteita.

Muumipappa ja meri -kirjassa perheenjäsenet ovat yksinäisiä toisistaan huolimatta, mutta saarella he tapaavat sosiaalisesti eristyneen kalastajan, joka on konkreettisesti täysin yksin. Tarinassa selviää, että hän on odottanut saarelle saapuvia laivoja neljä vuotta ilman, että kukaan on tullut.

Janssonin kalastaja on monella tavalla tilanteensa murtama. Hän ei ole tottunut puhumaan kenellekään eikä vastaa, kun häntä puhutellaan, hän ei muista mitään tai on kykenemätön ilmaisemaan mitä on tapahtunut. Meri runnoo häntä mennen tullen. Pikku Myy kutsuu kalastajaa ”vimpsahtaneeksi”, ja kun Muumipappa turhautuu kalastajan reagoimattomuuteen, hän ärähtää tälle: ”Sinä et ole olenkaan elävä henkilö, olet kuin jonkinlainen kasvi tai varjo. Aivan kuin et olisi koskaan syntynyt.” (Jansson 1987, 166.) Yksinäisyydessään kalastaja on siis alkanut erkaantua muille tavanomaisista kommunikation tavoista, ja ne ovat tulleet hänelle vaikeiksi. Muut kokevat hänen muuttuneen levän kaltaiseksi meriolioksi, josta ei saa otetta ja jonka persoonallisuus on kadonnut.

Yksinäisyyttä pidetään helposti vain passiivisena tilana, mutta Dahlbergin tutkimuksessa haastateltavat raportoivat yksinäisyyteen liittyvästä aktiivisuuden vaateesta (Dahlberg 2007, 200).⁶ *Muumipappa ja meri* -kirjassa Myy seuraa äärimmäisellä tarkkaavuudella sitä, mitä tunneilmapiirissä on meneillään ja

laukoo huomioita juuri niistä asioista, joita toiset yrittävät kiltteytensä takia kiertää. Hän on pari askelta muita edellä dynamiikan tulkitsemisessa ja tuntuu tietävän aina jo valmiiksi, mistä on kyse. Myyn kommentit herättävät lukijassa huvittuneisuutta, koska ne ovat sekä kamalia että tosia.

Yksinäisyyteen voi toisinaan liittyä kokemus menetyksestä, jossa merkittävä suhde on joskus ollut, mutta on nyt poissa. Janssonin kirjassa Pikku Myy on kalastajan lisäksi joskus jätetty yksin: Muumipeikon ja Pikku Myyn välisestä dialogista ilmenee hänen olevan ottolapsi. Yksi mielenkiintoisimmista asioista Myyn hahmossa on se, että Jansson toteaa tämän selviytyvän perheen kriisiytyneessä tilanteessa parhaiten (Jansson 1987, 32). Myyn selviytymistä ei kuitenkaan voi selittää lapsuuden turvallisuudessa ilmapiirissä kehittyneellä joustavuudella tai resilienssillä.⁷ Siinä missä turvallisten vanhempien kanssa varttunut Muumipeikko esitetään empaattisena ja ahdistuneena, Myy on loputtoman itsenäinen ja itsერიitoinen, väkivaltainen ja immuuni toisten suhdekuvioiden vaikutuksille. Myy ja Muumipeikko kinaavat asiasta kuin asiasta, ja jo kirjan alkupuolella peikko tiuskaisee: ”Muutamien pitää aina pyrkiä niskan päälle vain siksi, että sattuvat olemaan ottolapsia.” Ja Myy vastaa: ”Osuit naulankantaan. – – Minä olen aina niskan päällä.” Myy on siis oppinut voittamaan tilanteet asettumatta toisten asemaan ja pärjää kenties juuri siksi. Hän on henkilöistä ainoa, joka ei ilmaise kärsivänsä tilanteessa tai erillisyydestään millään tavalla.

Yksinäisyystutkimuksessa on käsitelty parisuhteeseen ja sen muodostamiseen liittyviä ongelmia koetun yksinäisyyden yhteydessä (Tiilikainen 2016, 143; Kontula & Saari 2016). Muumipeikko, Tove Janssonin alter ego, on tarinassa se, joka etsii rakkautta, itsenäisyyttä perheestään ja samalla ulospääsyä jännitteisestä perhedynamiikasta. Hän käsittelee koko tarinan läpi yksinäisyydenpelkoaan ja suhdetaan perheeseensä. Peikon ja äidin suhde on vastavuoroisen huolehtivainen. Psykoanalyttisen tulkinnan mukaan voisimme todeta, että peikon itsenäistyminen ja yksinäisyyden käsitteleminen mahdollistuvat sisäistetyrak-

kauden ja hoivan ansiosta, vaikkakin vanhemmat voivat jaksoittain huonosti. Kun peikko muuttaa omaan majaan saarella olevassa metsässä, hän tuntee huolenpitäjänsä, tässä tapauksessa äitinsä, läsnäolon omassa ruumiissaan: ennen nukkumaanmenoa äiti lähettää lapselleen hellän tervehdysten metsään, peikko tuntee sen kehossaan ja heiluttaa korvankärkeään takaisin (Jansson 1987, 120).

Peikon yksinäisyys liittyy paitsi perheen puhumattomuuteen myös niihin koettuihin riskeihin, joita uuteen, itsenäiseen elämään liittyy. Hän hakeutuu ilta toisensa jälkeen rannalle ilman muita perheenjäseniä ja kantaa salaisuutta haaveidensa kohteista. Hän odottaa ihmeellisiä, villejä merihevosia, joiden ympärillä on sateenkaaria. Hän ajattelee hevosia kaiken aikaa ja kokee pakahduttavaa tarvetta kertoa heistä jollekin, mutta muut perheenjäsenet eivät omilta tekemisiltään ja huoliiltaan lainkaan huomaa, mitä hänelle tapahtuu. Muumipeikko uskoo, että häntä ja merihevosia yhdistää rakkaus kaikkeen kauniiseen, ja hän kuvittelee, kuinka he kävisivät runollisia ja viisaita keskusteluja tavatessaan.⁸ Merihevoset kuitenkin ruumiillistavat peikon rakkaudenpelon: hän pelkää sellaista rakkautta, jota ei voi jakaa perheensä kanssa, josta ei voi kertoa heille ja josta he eivät voisi ymmärtää mitään. Aina hänen mennessään rannalle myös yksinäinen Mörkö saapuu sinne ja jäädyttää kaiken. Kun kauan odotetut merihevoset viimein tulevat, he nauravat kimeällä äänellä, ovat uppoutuneita vain toisiinsa ja nimittelevät Muumipeikkoa ”paksuksi merikurkuksi” ja ”maamunaksi” (Jansson 1987, 130). Peikon yksinäisyys on siis kytköksissä satutetuksi tulemisen välttelmiseen, mitä ruokkii havainto siitä, etteivät hevosten ulkoinen koreus ja viehkeät eleet ehkä vastaakaan heidän sisäisiä maailmojaan.

Muumimamman yksinäisyys liittyy puolestaan puolisoiden väliseen kohtaamattomuuteen ja Muumilaaksossa vietetyn elämän ikävöimiseen. Saarella Muumimamman ja papan osat vaihtuvat: nyt äiti on se, jonka arkisessa olossa ei ole mielekkyyttä, hän on väärässä paikassa ja sijoiltaan. Perheen saavuttua saarelle hän yrittää pysyä positiivisena, mutta pian käy ilmeiseksi, ettei hän voi tehdä saa-

rella mitään niistä asioista, joista hän kotona ollessaan nautti. Päivät käyvät ”pitkiksi väärellä tavalla” (Jansson 1987, 102). Mamma yrittää sopeutua saaren olosuhteisiin niillä keinoin, jotka Muumilaaksossa olivat käytössä: hän istuttaa ruusuja, mutta saarella mikään ei kasva ja mullat huuhtoutuvat mereen. Samaan aikaan hänen puolisonsa on täysin uppoutunut omiin yrityksiinsä ratkaista omat projektinsa, eksistentiaalinen kriisinsä ja uuden ympäristön vaatimukset. Taltuttaakseen ikävystymisensä mamma alkaa sahata halkoja ja sahaa niin kauan, että haloista kasvaa muuri hänen ympärilleen.⁹ Toisto pitää Mamman jatkuvassa nykyisyyden tilassa, jossa orientoituminen tulevaisuuteen on katkennut.

Yhteyden edellytys levolliselle yksinololle ja terapeuttisten keinojen löytäminen

Janssonin elämäkerrasta käy ilmi, että vaikka hän on siirtänyt henkilöahmonsensa pois laaksosta, jossa kaikki on päällepäin hyvin, ja antanut ”täydelliselle perheelle” aivan uusia ongelmia – yksinäisyyttä, melankoliaa ja sisäisiä konflikteja – hän haluaa säilyttää kirjassaan positiivisen vireen (Karjalainen 2013, 237). *Muumipappa ja meri* kertoo myös selviytymistapojen löytämisestä sekä outoudentunteiden ja itsensä hyväksymisestä. Osa hahmoista käy läpi kasvuprosessin varsin itsenäisesti, mutta kaikille yksinäisyyden ongelma ei ratkea kääntymällä syvemmälle itseen. Janssonin teos tuo esille, että mukava yksin oleskelu on mahdollista silloin, kun merkitykselliset suhteet ovat jo kunnossa eikä yksinäisyydestä kärsiminen ole akuutti ongelma. Hannah Arendt on kutsunut yksinoloa (*solitude*) eksistentiaaliseksi tilaksi, jossa itselleen pidetään seuraa, siinä missä yksinäisyys (*loneliness*) tarkoittaa erillään oloa sekä toisten seurasta että mahdollisuuksista viihtyä itsekseen (Arendt 1978, 74; ks. Winnicott 1958). Kun äidin, isän ja peikon musertavin yksinäisyys on muuttunut vastavuoroisiksi kädenojennuksiksi toisia kohti, myös yksinolon hetket voivat tulla levollisiksi. Mörön ennen niin lohduton hahmo alkaa tanssia ja huojutella hameitaan – maa sen alla lakkaa jäätyvästä, eikä syytä pelkoon enää ole.

Muumimamman vointi käy paremmaksi luovuuden uudelleenlöytämisen jälkeen: hän alkaa maalata majakan sisäseiniin Muumilaaksosta kaipaamiaan asioita. Aluksi hän ensisijaisesti *representoi* menneisyyteen jääneitä esineitä – maalaaminen tuo kukat ja omenapuut sinne, missä ne muuten eivät kasva – ja loukkaantuu jos joku ei tunnista pionia ruususta. (Jansson 1987, 126). Äiti maalaa maisemaan myös useita kuvia itsestään yhtenä toistona. Pikku Myy kommentoi maalauksen olevan sairaalloinen ja kysyy, miksei heitäkin voisi maalata kuvaan. Mamman vastaus tuo esille etäisyyden heidän välillään. Siinä missä hän itse kokee olevansa edelleen Muumilaaksossa, hän vastaa Myllylle: ”Tehän olette saarella” (Jansson 1945, 145).

Muumimamman maalausprosessi toimii kuitenkin myös huomiona siitä, kuinka paikalleen jäänyt toisto alkaa muuttua luovan työskentelyn yhteydessä. Sitä mukaa kun maalaus kehittyy, menetetty maisema saa muodon yksityiskohtineen. Kun ikävän kohde saa hahmon, hän alkaa tunnistaa negatiivisia tunteitaan ja myöntää haluavansa kotiin saarelta, joka on ”kamala” ja ”tyhjä” ja jota ympäröi aggressiivinen meri. Lopulta luova työskentely myös muuttaa mamman suhteen saareen ja omaan nykyhetkeensä. Jansson kuvaa maalaamista pahtumaa *immersiivisenä* kokemuksena, joka vie hänet mukanaan. Prosessin edetessä äiti ei enää kuvita Muumilaakson puutarhaa majakan seinään vaan ”menee puutarhaansa”: hän lakkaa välittämästä siitä onko perspektiivi juuri oikein ja tuntee laittavansa kätensä tutun puunrungon ympärille, kävelevänsä Muumitalon kuistille ja kuulevansa käen (Jansson 1987, 132). Kirjan loppukohtauksessa Mamma alkaa suunnitella myös saaren maalaamista, mikä ei aiemmin ole onnistunut. Maalaamalla niitäkin asioita, jotka isälle ovat tärkeitä – saaren kartan ja syvyyssmittoja – uudesta maailmasta voi tulla heille yhteinen. Luovan prosessin liike siis mahdollistaa äidille uudenlaisen orientoitumisen kohti tulevaa niiden olosuhteiden ja ehtojen piirissä, joita heillä sillä hetkellä on käsissään.

Teoksen läpi myös isä yrittää kaikkensa selvittääkseen oman eksistentiaalisen kriisinsä

ja ymmärtääkseen sekä merta että omaa vihaansa. Hänen käyttämänsä keinot – kivien pyörittäminen, pakonomainen kalastaminen ja mittaaminen – vain vievät hänet kauemmaksi muista. Henkilöhahmon kehityksessä tapahtuu olennainen muutos, kun hänelle valkenee hurjimman myrskyn keskellä, ettei merta eikä vihaa voi ymmärtää kaavamaisesti. Pappa hyväksyy, etteivät ne noudata mitään systeemiä, ja joskus voi olla hyvällä ja joskus huonolla tuulella tietämättä täysin miksi. Silloin Pikku Myy, hylätty lapsi, kysyy, eikö pappa sitten välitä merestä enää. Tämä vastaa, että välittäähän hän myös Myystä, vaikkei aivan *ymmärtäisi* tämän tempauksia. Merkityksellisen suhteen edellytys ei olekaan se, että toinen täysin ymmärtäisi toista, sillä toisen kokemushorisonttiin ei ole koskaan täydellistä pääsyä (Costache 2013, 145).

Janssonin hahmoista kalastaja, jolla ei lähtökohtaisesti ole ketään, ei kuitenkaan löydä ratkaisua yksinäisyyteensä ilman toisten apua ja aktiivisia tekoja. Tapaa, jolla Muumimamma kohtelee kalastajaa voikin verrata terapeuttiin vuorovaikutukseen.¹⁰ Eksistentiaalistista psykiatriaa edustava Ludwig Binswanger pitää onnistuneen terapeutin vuorovaikutuksen edellytyksenä dialogisuutta, molemminpuolista affektiivista virittyymistä, avoimuutta ja suoruutta (Binswanger 1962; Frie 2014, 249). Binswangerin huomiot hyvästä terapeutisesta suhteesta tuovat myös esille seikkoja, joista Heideggerin virittymisen filosofiaa voi kritisoida. Kun Heidegger kuvaa, kuinka ahdistuksessa maailmassaolo paljastuu perustavan suhteisena, pohtii hän samalla sitä, miten olla itselleen autenttinen eikä ainoastaan elää toisten määrittämää elämää (ks. Costache 2013). Autenttisuuden on siis tarkoitus löytyä itsestä – ikään kuin toisista huolimatta. Binswanger sen sijaan ajattelee, että itselleen voi olla tosi ainoastaan suhteissa, joita määrittää läheisyys ja dialogisuus (Binswanger 1962; Frie 2014, 249). Muumimamman lempeät ja varmat otteet kalastajan kanssa sisältävät näitä kohtaavaan vuorovaikutukseen kuuluvia piirteitä. Mamma puhuu sellaisella kielellä ja toimii tavoilla, jotka kalastajalle ovat tuttuja. Hän lähestyy kalastajaa paikassa, jossa tämä muutenkin on ja osoittaa kalastajalle muista-

vansa tämän syntymäpäivän. Kun kalastaja ei traumansa takia halua tulla majakkaan, Mamma lähettää Myyn pois paikalta ja yrittää tehdä vaikean tilanteen niin helpoksi kuin mahdollista. Tarvittaessa hän pitää kädestä, kuljettaa hitaasti kohti pelon aiheuttajan kohtaamista ja sanoo rauhoittavia sanoja, mutta hän myös ymmärtää kalastajan pelkoa ja antaa tälle tarvittaessa luvan laittaa silmät kiinni. Kun kalastajan on vaikea olla kahvipöydässä ja hänen käyttöksensä on muiden seurassa outoa, hänen annetaan olla rauhassa juuri sellaisena kuin hän on.

Yksinäisyyden kannalta olennaista kertomuksessa on se, että vasta muumiperheen läsnä oleva kontakti ja tapa lähestyä kalastajaa saavat hänet muistamaan, kuka hän itse olikaan. Vaikka kalastaja ei aluksi muista mitään, toisten läheisyydessä hän alkaa muistaa. Yhdessä ollessaan he huomaavat, että majakan esineiden sijainnit ja käyttötavat ovat jo hänen kehossaan: käsi löytää pöydällä olevan palapelin palat paikoilleen ja hän saa pitkään sammuneena olleen majakan syttymään.

Lopuksi

Muumipappa ja meri on kertomus yhdestä kriisiytyneestä, varsin hyväosaisesta perheestä ja sen jäsenten kokemasta yksinäisyydestä. Kirja tuo esille moninaisia yksinäisyyden muotoja ja osoittaa, ettei yksinäisyys välttämättä edellytä täydellistä yksinoloa, vaikkakin eristykseen joutuminen voi olla yksi yksinäisyyden piirteistä. Yksinäisyyden kokemuksessa on kyse merkityksellisten suhteiden poissaolosta. Janssonin työ havainnollistaa, miten kontekstisidonnainen ilmiö yksinäisyys on, ja sen eri muodot voivat koskea yhtä ihmistä samanaikaisesti tai eri elämänvaiheissa. Kroonistunut yksinäisyys muokkaa tapaa, jolla toiset ihmiset havainnoidaan ja kuinka mahdolliseksi merkityksellisten suhteiden luominen koetaan. Tästä johtuen ei ole riittävää ohjeistaa yksinäisyydestä kärsiviä ihmisiä asennemuutuksiin ja vaatimaan suhteiltaan vähemmän. Yksinäisyystutkimuksessa ja yksinäisyyden filosofiassa tällaisia kantoja on kuitenkin esitetty paljon. Yksinäisyyden hoidossa on kuitenkin lopulta kyse merkityksellis-

ten suhteiden mahdollistamisesta sekä siitä, kuinka yhteiskuntamme on organisoitunut ja kuinka yksinäisyydestä kärsivät kohdataan.

Viitteet

1. Esimerkiksi Lars Svendsenin *Yksinäisyyden filosofia* (2015) on laajemmalle yleisölle tarkoitettu populaari teos. Akateemisiä teoksia yksinäisyydestä ovat: Cacioppo, John T. & Patrick, William (2008). *Loneliness: Human nature and the need for social connection*; Mijuskovic, Ben Lazare (2012). *Loneliness in philosophy, psychology, and literature* sekä Stauffer, Jill (2018). *Ethical loneliness: The injustice of not being heard*. Ks. myös Costache (2013) ja Jaspers (1983).

2. Heidegger erottaa virittymisen psykologisesta tai "ontisesta" tavasta selittää tunteita (Heidegger 1978, §29). Virittyminen ei ole mielialaisen kirjaimellisessa merkityksessä, eli jokin mieleen liitettävä ominaisuus, vaikka suomeksi sanaa käytetäänkin kuvaamaan yksittäistä tunnetta pitkäaikaisempaa olotilaa. Heidegger ei sulje pois psykologisoivempaa tapaa tarkastella tunteita, mutta hänen oman teoretisointinsa tarkoituksena on tutkia rakenteita, jotka mahdollistavat suhteutumisen maailmaan ja sen, kuinka asiat voivat meille näyttäytyä. Myös *Muumipappa ja meri* -teoksessa olevia kuvauksia tunteista voi käsitellä molemmilla tavoilla. Henkilöhahmojen ahdistuksen voi ymmärtää myös psykologisena olotilana, jossa on vaikea erottaa erilaisia omia tunteita toisistaan sekä toisten tunteita omista.

3. Näiden lisäksi yksinäisyyden voi erottaa esimerkiksi ikävöinnin kaltaisesta epämieluisasta yksinolosta, jossa ei kuitenkaan koeta merkittävien suhteiden puuttumista.

4. Kaunokirjallisen teoksen henkilöhahmoja voi tulkita monin eri tavoin. Filosofi Joonas Taipale (2018) on artikkelissaan "The unseen, the discouraged, and the outcast: expressivity and the foundations of social recognition" tulkinnut Mörön hahmon symboloivan tiedostamatonta.

5. Kirjeissään Jansson kuvaa Muumipapan merkityksettömyden tunnetta maskuliinisuuden kriisinä: hän tarvitsee seikkailua ja etenkin vaaraa, jotta voisi olla tarpeellinen perheelleen

ja suojellakseen sitä. Jansson selittää, että perhe raahataan saarelle, jotta isä voisi "korostaa miehisyyttään" ja saada itsetuntonsa takaisin (Jansson 2014, 318). Ennen lähtöä Muumilaaksosta isä rakentaa miniatyyrimajakkaa, jonne haaveilee laittavansa perheensä.

6. Yksi informanteista kertoi vaikeudesta "levätä itsessään" erityisesti parisuhteen päättymisen yhteydessä (Dahlberg 2007, 200). Yksinäisyyden kerrottiin ylipäättään synnyttävän huomattavan stressitilan sekä vaativan jatkuvia tekoja sen eteen, ettei joudu viettämään yksin aikaa niinä hetkinä, kun muut ovat keskittyneet ydinperheeseen.

7. Yksinäisyydestä ja resilienssistä ks. Tiilikainen, Elisa (2019). *Jakamattomat hetket*, 180.

8. Kirjeissään Tove Jansson kuvailee kumppaniaan Tuulikki Pietilää samoilla sanankänteillä esteetikkona, jonka kanssa elämä olisi kauneuden rakastamista (Jansson 2014). Muumikirjoista *Taikatalvi* kertoo Tuutikin kohtaamisesta, rakastumisesta, kaapeissa olevista otuksista ja salatun elämän kyseenalaistamisesta. *Muumipappa ja meri* prosessoi samoja teemoja ja pelkoja meriheivosten kohtaamisen avulla. Janssonin kirjeistä käy ilmi, että hänen äitinsä on vaikea hyväksyä suhdetta Pietilään, mistä aiheutuu konflikti naisten välille. Konflikti kumuloituu saarella. Kirjeessään ystävänsä Maya Vannille 17.8.1963 hän tuskailee kokevansa ristipainetta siitä, ettei voi auttaa läheisimmistä naisista kumppaakaan ilman, että jotain toisessa särky (Jansson 2014, 443).

9. Kirjeissään Tove Jansson kertoo oman äitinsä Signe Hammarsten-Janssonin eli Hamin huonosta voinnista ja yksinäisyydestä, jota tämä kokee Toven löydettyä oman, uuden elämän. Hän kuvaa suhdetta äitiinsä etäisempänä kuin koskaan aiemmin ja omaa oloaan syyllisyys-melankoliaksi, jossa kaikki teot muuttuvat huonoksi omaksitunnoksi, eikä hän pysty innostumaan mistään (Jansson 2014, 439): "Ymmärräthän, jos kaikki yritykseni, kaikki mistä olen luopunut ja minkä vuoksi taistellut ja koko sydämestäni ryhtynyt johtaa vain siihen, että Ham tuntee olevansa tiellä, yksinäinen ja syrjässä, ja haluaa kuolla ja on onneton, niin kaikki on ollut aivan turhaa (Jansson 2014, 442)."

10. Terapeuttisista käytännöistä Janssonin Muumi-kirjoissa ks. Taipale 2016.

Kiitokset: Erityinen kiitos Joonalle ja Sara Heinämaalle kannustuksesta ja edelläkävijyydestä Tove Janssonin teosten filosofisessa tulkitsemisessä. Myös Jussi Saarisen, Tiia-Mari Hovilan ja Heidi Fastin kommentit ovat olleet korvaamattomia.

Artikkeli hyväksytty 22.9.2019.

Kirjallisuus

- Arendt, Hannah** (1978). *The life of the mind*. San Diego, New York & London: Harcourt Inc.
- Binswanger, Ludwig** (1962). *Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*. München/Basel: Ernst Reinhardt Verlag.
- Costache, Adrian** (2013). On solitude and loneliness in hermeneutical philosophy. *Meta: Research in hermeneutics, phenomenology, and practical philosophy*, 5(1), 130–149.
- Critchley, Simon** (2009). Being and time, part 5: Anxiety. *The Guardian* (6.7.2009), <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2009/jul/06/heidegger-philosophy-being>
- Dahlberg, Karin** (2007). The enigmatic phenomenon of loneliness. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 2(4), 195–207.
- Foucault, Michel** (1993). *Dream, imagination, existence*. Teoksessa Hoeller, Keith (toim.), Michel Foucault & Ludwig Binswanger: *Dream & existence*. New Jersey: Humanities Press.
- Frie, Roger** (1999). Interpreting a misinterpretation: Ludwig Binswanger and Martin Heidegger. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 30(3), 244–257.
- Fuchs, Thomas** (2011). Body-memory and the unconscious. Teoksessa Lohmar, D. & Brudzinska, J. (toim.), *Founding psychoanalysis: Phenomenological theory of subjectivity and the psychoanalytical experience*, 69–82. Dordrecht: Kluwer.
- Fuchs, Thomas** (2017). Intercorporeality and interactivity. Teoksessa C. Meyer, C., Streeck, J., Jordan, J. S. (toim.), *Intercorporeality: Emerging socialities in interaction*. Oxford: Oxford University Press.
- Heidegger, Martin** (1978). *Being and time*. Käänt. John Macquarrie & Edward Robinson. Oxford: Blackwell.
- Jansson, Tove** (1987). *Muumipappa ja meri*. Suom. Laila Järvinen. Alkup. *Pappan och havet*, 1965. Helsinki: WSOY.
- Jansson, Tove** (2014). Kirjeitä Tove Janssonilta. Toim. Boel Westin & Helen Svensson; suom. Jaana Nikula & Tuula Kojo. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Jaspers, Karl** (1983). *Einsamkeit*. *Revue Internationale de Philosophie*, 37(147), 390–409.
- Karjalainen, Tuula** (2013). *Tove Jansson: tee työtä ja rakasta*. Helsinki: Tammi.
- Kontula, Osmo & Saari, Juho** (2016). Yksinäisyys parisuhteessa. Teoksessa Saari, J. (toim.), *Yksinäisten Suomi*, 164–181 Helsinki: Gaudeamus.
- Lagus, Krista & Honkela, Timo** (2016). Yksinäisyys mielen rakenteissa. Teoksessa Saari, J. (toim.), *Yksinäisten Suomi*, 273–295. Helsinki: Gaudeamus.
- Mijuskovic, Ben Lazare** (2012). *Loneliness in philosophy, psychology, and literature*. New York & Millwood: Associated Faculty Press.
- Ratcliffe, Matthew** (2008). *Feelings of being: Phenomenology, psychiatry and the sense of reality*. Oxford: Oxford University Press.
- Ratcliffe, Matthew** (2012). The phenomenology of existential feeling. Teoksessa Fingerhut, J. & Marienberg, S. (toim.), *Feelings of being alive / Gefühle des Lebendigeins*, 23–54. De Gruyter.
- Saari, Juho** (2016). *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Svensden, Lars** (2015). *Yksinäisyyden filosofia*. Suom. Salla Korpela. Jyväskylä: Docendo.
- Taipale, Joonalle** (2016). Tove Janssonin ”Näkymätön lapsi” ja sosiaalinen peilaaminen. *Psykoterapia*, 35(1), 20–32.
- Taipale, Joonalle** (2018). The unseen, the discouraged, and the outcast: expressivity and the foundations of social recognition. *SATS: Northern European Journal of Philosophy*, 19(1), 21–39.
- Tiilikainen, Elisa** (2016). Polkuja yksinäisyyteen. Teoksessa Saari, J. (toim.), *Yksinäisten Suomi*, 129–148. Helsinki: Gaudeamus.
- Tiilikainen, Elisa** (2019). *Jakamattomat hetket: yksinäisyyden kokemus ja elämäntulkinto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Winnicott, Donald W.** (1958). *The capacity to be alone*. Teoksessa *The maturational processes and the facilitating environment*. London: Hogarth / Institute of Psycho-Analysis.